
A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK IGAZGATÓINAK
XIII. ORSZÁGOS KONFERENCIÁJÁN ELHANGZOTT
PLENÁRIS ELŐADÁSOK II.

CSILLAG MÁRTA

KÖZOKTATÁS ÉS SZAKKÉPZÉS EGYMÁST ÖSZTÖNZŐ HATÁSA¹

Azzal a megjegyzéssel szeretném kezdeni, hogy az SZMM és az OKM elképzelései nem mondanak ellent egymásnak, mert az elmúlt évtizedekben folyamatos konzultációkkal és folyamatos együttműködésben közösen próbáltuk és próbáljuk képviselni, segíteni a szakképzés és a közoktatás ügyét és ezt tesszük a jövőben is. Nagyon furmányos címet találtak ki számomra a szervezők, s így készülvén az előadásra, arra gondoltam, hogy igen nehéz helyzetben vagyok, mert evidenciákról kell beszélnem okosan, érthetően és felkészülten. Történetesen arról, milyen módon kapcsolódik az oktatási rendszer működése a szakképzéshez, a munkaerőpiachoz, vagyis egy olyan alapkérdésről kell szólnom, amelyről elég nehéz új gondolatokat mondani ebben a körben. Ezért döntöttem úgy, hogy inkább azokról az oktatásfejlesztési elképzelésekről és kihívásokról beszélek Önöknek, amelyek megalapozzák az első kijelentésemet az oktatási rendszer működésének funkciójáról és feladatáról, mégpedig arról, hogy nem öncélú az oktatási rendszer működtetése. Az oktatási rendszer, a közoktatás azért működik, hogy az onnan érkező gyerekek boldogulni tudjanak a magyar munkaerőpiacon. Így a közoktatás céljait sem határozhatjuk meg más módon, mint az ország versenyképességét meghatározó elképzelésekkel összhangban.

Az oktatási rendszer működtetése során folyamatosan kell vizsgálnunk, hogy a gazdaság hozzá tud-e járulni, és ha igen, akkor miként, az oktatás, illetve egy vállalkozás vagy egy személy versenyképességéhez. Az oktatási rendszer az utóbbi időkben – úgy gondolom – igyekszik szembenézni ezekkel a kihívásokkal. Ezért kell beszélnünk a közoktatásrendszer működésével szemben megfogalmazódó elvárásokról, azokról a kihívásokról, amelyeket mind az Európai Unió, mind a munkaerőpiac elénk állít, illetve amelyeket a gazdaság és az ország működése támaszt velünk szemben. Azokról a tennivalókról kell döntenünk, amelyeket meg kellett lépnünk az elmúlt időszakban a

¹ A cikkek a 2008. október 1-én, a Szakképző Iskolák Igazgatóinak XIII. Országos Fórumán elhangzott előadások szerkesztett változatai.

közoktatási rendszer fejlesztéséért, és külön azokról is, amelyeket elindítottunk ugyanennek a célnak az érdekében. Remélem, hogy érzékelhető lesz az összhang a szakképzésfejlesztés stratégiája és a közoktatás fejlesztési elképzelései között.

Kezdjük tehát! A közoktatási rendszernek azzal az alapvető kérdéssel kell szembenéznie, hogy lényegében milyen munkaerőt vár el ma a munkaerőpiac Magyarországon, Közép-Európában, az Európai Unióban. A munkaerő-piaci igények alapján egyértelmű, hogy olyan minőségi, eredményes és hatékony munkát végző embereket várnak, akik felkészültek és alkalmasak a munkavégzésre, akik tudják követni azokat a technológiai változásokat, amelyek manapság percről percre érik a munkavállalókat. Tudnak együttműködni a munkavégzés során, ráadásul még a rugalmasság is elvárás. Képesnek kell lenniük a folyamatos tanulásra és megújulásra a munkájukban. Ráadásul nemcsak az iskolarendszer keretében, hanem a mindennapok során is alkalmassá kell válniuk az új képességek, készségek és ismeretek elsajátítására. Természetesen legyenek még szociálisan együttműködők is és csapatmunkára alkalmasak. Folytathatnám tovább ez a hosszú sort, hiszen még számtalan elvárást fogalmaztak meg az elmúlt időszakban a munkaerőpiacra lépőkkel szemben, de úgy gondolom, hogy a legfontosabb készségeket, képességeket, ismereteket felsoroltam. Az említett gondokról olyan szakmai tanulmányokban is lehetett olvasni az elmúlt időben, amelyek nyilvánosak és több honlapon is elérhetőek. A szakképzés legsúlyosabb gondjait legtömörebben az NSZFI honlapján található, a szakképzési indikátorokról szóló munkaanyag foglalja össze: Magyarországon ma a szakképzésnek szembe kell néznie azzal a problémával, hogy a társadalomban romlik a szakmák elismertsége. Erről az államtitkár úr is beszélt.

Jelenleg egypályakövetési rendszer kidolgozásán dolgozik a szakma, és ennek keretében már több interjú is készült olyan szakközépiskolákból és szakiskolákból kikerült fiatalokkal, akik utólag értékelték a szakképzésüket. Majdnem minden interjúban megfogalmazódott a gyakorlati képzés kritikája. A kritika még olyan esetekben is gyakori, amikor el tudott – ha egyáltalán el tudott – helyezkedni a fiatal. A kutatók szerint a képzés nem épít korszerű ismereteket, tananyagokra. Komoly hatékonysági problémák tapasztalhatóak a szakképzésben, nagyon drága a szakképzéshez juttatás, és időnként túl sok időbe is telik. Ezek azonban nemcsak költséghatékonyságot jelenthetnek adott esetben, hanem a szakmai hatékonyság gondjait is jelzik.

Az iskolarendszerű szakképzésről pedig azt állítják szakembereink, hogy rugalmatlan és nagyon nehezen alkalmazkodik a munkaerő-piaci kihívásokhoz. De, hogy a közoktatás se nyugodjon olyan nagyon a „babérjain”, ezért említek olyan jellemzőket is, amelyeket a közoktatási rendszer működéséről állapítottak meg – többek között – az oktatási kerekasztal szakemberei és más magyarországi kutatóműhelyek. A közoktatási rendszer működésének egyik legnagyobb problémája a szelektivitás és a szegregáció. Az ismeretközlésben pedig a tanár- és ismeretközpontúság, valamint a nagy mennyiségű tananyag, az elavult pedagógiai kultúra és a leromlott infrastruktúra. De ne keseredjenek el túlságosan, mert ezek közép-európai tendenciák mind a szakkép-

zésben, mind a közoktatásban. Ezek olyan kihívások, amelyekkel szembe kell nézni a közoktatás fejlesztése során. Választ kell adni arra a kérdésre is, hogy mi a pedagógia feladata az óvodától a középiskoláig. Többek között fel kell készíteni a gyerekeket a korszerű ismeretek befogadására, és főleg azok alkalmazására. Képesé kell tenni őket a problémamegoldásra, a rugalmasságra, az állandó tanulás képességére. Arra, hogy tudjanak a későbbi életük során változtatni, kockázatot viselni, felelősséget vállalni és önálló döntéseket hozni.

Vizsgáljuk meg, hogy a feladatok e hosszú sorát milyen körülmények között kellene teljesítenünk az iskolarendszerű képzésben, egy olyan időszakban, amikor átalakulóban van a tudás fogalma a közoktatásban. Az, hogy mit kell tudni, az a tényszerű tudás, az, hogy hogyan, az az alkalmazás képessége. A miéltre a tudományos háttér, a kitől kérdésére a tudás forrása a válasz. Ráadásul mindezeket a tennivalókat olyan körülmények között kell végrehajtani az iskolarendszerben, amikor egy már-már követhetetlen információs robbanás részesei vagyunk. Itt nemcsak arról van szó, hogy felgyorsult az információ mennyiségi növekedése és keletkezésének a sebessége, hanem arról is, hogy az információ tárolásának és kezelésének technológiai is forradalmi változásokon mentek át az elmúlt időben. Ennek az adattömegnek a rendszerezése, válogatása és alkalmazása mára nagyon fontos elvárás lett. Aki nem igazodik el az információk rengetegében, az gyakorlatilag lemarad. Ezek között a körülmények között fogalmazta meg az Európai Parlament és az Európa Tanács az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról szóló ajánlását.

A kompetenciákról

Nagyon sokszor éri az a vád a szakmát, hogy a kompetenciafejlesztés jelszavával akarja elsorvasztani az ismereteket. Nem épít eléggé az ismeretekre, és nem foglalkozik azzal, hogy a nemzeti tudásminimumot megkapja-e a tanuló a közoktatásban. Definíciója szerint a kompetencia a tudás, a képességek és az attitűdök együttes megszerzését jelenti. Megmutatja, miként jutunk el az elméleti ismeretektől az alkalmazásáig, és melyek azok az attitűdök, képességek, amelyekre szükségünk van. Ezért fogalmazta meg az a bizonyos munkacsoport, hogy mi a kulcskompetencia és miért is fontos. A válaszuk szerint a mindennapi élet három összetevőjének szempontjából fontos a kulcskompetencia-fejlesztés: az egyik a kulturális tőke, a személyiség kiterjesztése; a másik az aktív állampolgári szerepvállalás, a beilleszkedés a társadalomba; míg a harmadik a foglalkoztathatóság. Minden embernek képesnek kell lennie arra, hogy a munkaerőpiacon tisztességes munkához jusson, tehát ezeknek a kompetenciáknak a fejlesztése nagyon fontos szempont, feladat az oktatási rendszerben. Ezért került összeállításra a kulcskompetenciák referenciakerete. Nem szép szó, tudom, de lényegében a nyolc kulcskompetencia-terület legfontosabb tartott kompetenciáinak meghatározását jelenti, azokat, amelyek fejlesztése elengedhetetlen kötelezettsége az oktatási rendszernek a jövőben.

Gondolom, nem kell mondanom, miért nagyon fontos az anyanyelven folytatott kommunikáció. Államtitkár úr is említette, hogy sem a szakképzésben, sem a közokta-

tásban nem boldogul a jövő tanulója idegen nyelven folytatott kommunikáció nélkül. A matematika kompetencia, a természet- és amúszakitudoományok kompetenciaterülete mostanság nagyon mostoha sorsot tudhat magáénak a közoktatás intézményeiben, és ez az egyik legfontosabb fejlesztési területünk a következő időszakban. A digitális kompetencia úgyszintén. Ami a pedagógia feladata, és amivel az iskolarendszernek szintén szembe kell néznie, az az, hogy meg kell tanítani a gyerekeinket tanulni. Meg kell tanítani az irtatlan információ-tömeg szelektálására, beépítésére a meglévő ismeretek közé, de legfőképpen azok használatára, felkészítve őket különösen azokra az időkre, amikor már önmaguk képezik saját magukat a szakmájukban. Nagyon fontosak a szociális állampolgári, a vállalkozói kompetenciák, valamint a kulturális kifejezőkészség.

Pedagóguspolitika

Mi a célunk a pedagóguspolitika ügyében? Azt mindannyian tudjuk, akik ebben a szakmában dolgozunk, hogy az iskolai teljesítményért nagyon sok mindenkifelel, és nagyon sokan tesznek érte, de a legtöbbet a pedagógus tudja tenni. Ő az, aki a legtöbbet teszi az iskolai teljesítményért. Az lenne a cél, hogy olyan pedagógus kollégáink legyenek, akik szakmailag felkészültek, a teljesítményüket – amennyiben azok valóban jók – elismerik, a munkafeltételeik biztosítottak, vannak megfelelő karrierlehetőségeik, és a feladatvégzésük középpontjában nem az adminisztráció, hanem elsősorban a nevelés és az oktatás áll. Ennek az elváráscsomagnak az első lépése az az új tudásprogram, amelynek elmeit és terveit már egyáltalán nem kell titkolnunk, mert nyilván jól ismerik azt a szakanyagot, amelyet a minisztérium közrebocsátott és hosszú társadalmi vitával elfogadtatott. Ennek a megvalósulását, az „aprópénzre váltását” is olvashatják már tegnap vagy talán tegnapelőtt óta a Pénzügyminisztérium honlapján, a költségvetési törvényben. Annak is az 5. számú mellékletére hívom fel a figyelmüket, ahol megtalálhatják az új tudásnak a pedagógus-ösztönző foglalkoztatáspolitikai forrásait. Olvashatnak itt egy forrásról a pályakezdő pedagógusok támogatására, amely az első három évben a pályakezdő pedagógusokat, és felmenő rendszerben a pályán körülbelül 10-20 éve dolgozó pedagógusokat támogatja. A bevezetésének az időpontjára is tett javaslatot az oktatási miniszter. Itt található a hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó pedagógus-ösztönző keretét, itt található az arra jogosult pedagógusok kiegészítő illetményére tett javaslatunkat, és itt található egy motivációs forrást is a kiemelkedő teljesítményekre, amellyel az a célunk, hogy azokat a régóta pályán lévő kollégákat, akik kiemelkedő tevékenységet végeznek, elismerhessük. És itt található még egy javaslatot a kormány részéről a vezetői munka elismerésére is. Ezek azok az elemek, amelyek beépültek ebből az elképzeléssorból a tervezett 2009. évi költségvetésbe, és ezek azok, melyekről a Parlament vélhetően az elkövetkező hónapokban – természetesen viták során – dönteni fog majd.

Szólnék néhány mondatot arról is, ha megengedik, hogy miképpen alakult át a pedagógusképzés és alakul át a továbbképzés rendszere is. Azt gondolom, hogy a kormányzatok megtették a legfontosabb tennivalókat, lépéseket az elmúlt időben. A gyakorlati ismeretek erősítésére, a pedagógia és a módszertan felértékelésére gondolok

a pedagógusképzésben. Azt sem tartom elhanyagolható szempontnak, hogy ezek a szabályozók igyekeznek megteremteni a rugalmasabb foglalkoztatás lehetőségét is. A jövőben olyan kollégákat is képeznek majd a felsőoktatási intézmények, akik képesek lesznek azoknak a kompetenciáknak a fejlesztésére, amelyek ma még hiányoznak az iskolákban, s amelyekre jelenleg nincs képzés. Gondolok itt például a gyermekvédelmi, a tanterv-fejlesztési kompetenciára és számtalan egyéb dologra, amellyel az intézményeknek már foglalkozniuk kellett volna eddig is, de nem volt és nincs erre megfelelő szakemberük.

Az értékelés

Nagyon fontosnak tartja az Oktatási és Kulturális Minisztérium, hogy az intézmények foglalkozzanak a pedagógusok egyéni teljesítményének értékelésével. Ez természetesen elsősorban vezetői feladat minden intézményben, de lehet ezt munkaközösség-vezetőkkel együtt is végezni. Nagyon fontos, hogy az egyéni teljesítményértékelési rendszer jelenleg még nem fogalmaz meg kötelező elemeket a közoktatásban, hanem csupán előírja a használatot, de nem ad hozzá kötelező szempontokat. A pedagógus munkáját sok szemponton és indikátoron keresztül szabad és lehet megítélni egy iskolában, hiszen a pedagógusnak nagyon bonyolult feladatrendszert kell teljesítenie. Az egyik legeslegfontosabb szempontnak a gyerekeredményességének kell lennie a tanulásban. Főlkészíti-e a tanulókat a pedagógus, eredményesek-e a tanulói? Azt gondoljuk, hogy ha a pedagógus elismertsége újra az értékelés középpontjába kerül, akkor nagy baj nem történhet egy intézményben. Ha e szerint értékeljük a kollégáinkat, ha ez áll az értékrend elején, akkor valószínűleg a jó úton járunk.

Tananyagfejlesztés, képességfejlesztés

Már említettem, hogy nagyon fontosnak tartjuk a tananyagfejlesztést, a képességfejlesztést. Ennek érdekében indítjuk el az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében tananyag-fejlesztési programunkat. Ennek a munkának (TÁMOP 3.2.1.) az a lényege, hogy az a tananyag, amely a gyerek kezébe kerül és amelyet a pedagógus ad, az nemcsak tankönyv természetesen, hanem egy eszközrendszer is, amelynek egyaránt kell segítenie az ismeretadást és a képességfejlesztést. Többek között azért, hogy reális tananyagmennyiség kerüljön a pedagógus és a gyerek kezébe, amely mellett tanulóközpontú és differenciált módszertant tud alkalmazni a pedagógus. Legyenek változatosak iskoláinkban a tanulásszervezési megoldások, tevékenykedtessük a tanulóinkat, és tevékeny tanulói magatartást alakítsunk ki. Tanítsuk meg a gyerekeket kooperálni, csapatmunkában dolgozni – a frontális osztálymunka helyett, és folyamatosan fejlesszük a gondolkodási képességüket. Ezeket az elvárásokat ma a magyar pedagógus csak akkor tudja teljesíteni, ha olyan tananyagokkal, olyan kézzelfogható eszközökkel segítjük a munkáját, amelyeket közvetlenül alkalmazhat az osztályteremben. Nem a tanterveket, nem a NAT-ot adjuk a kezébe, hanem olyan jól elkészített tananyagokat, amelyeket bevihet az osztályterembe a mindennapi munka során. Ezért indítunk olyan továbbképzési programokat (3.5.1., Új Magyarország Fejlesztési Terv, TÁMOP projektjei), amelyek a

már pályán levő kollégák pedagógiai módszertárát fejlesztik. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv meg fogja teremteni a forrásokat ezekre a továbbképzésekre, ahol közelről megismerhetik azokat a tudnivalókat, módszereket, amelyek esetleg eddig távol álltak tőlük. A közelmúltban módosította a kormány a Nemzeti Alaptantervet. Az első négy évfolyamon előírta – itt az esélyteremtésre, a korai szelekcióra gondoltak –, mint említettem, hogy az alsó tagozaton, az első négy évfolyamon emelt szintű oktatás csak akkor indítható, ha azon minden tanuló részvétele biztosítható. Ez természetesen történhet különböző tárgyakból, különböző módokon, de az, hogy az A osztályban emelt szinten, a B osztályban pedig nem emelt szinten oktatnak, ami egyértelműen az iskolai szelekció első megnyilvánulása, már nem fordulhat elő az általános iskola alsó tagozatán. Ezenkívül beépült a NAT-ba a kompetencia alapú tananyag fogalma is.

A korai fejlesztésről

A kormányzat kiemelten kezeli az Új Magyarország Fejlesztési Terv programját. Tudom, hogy foggy az időm, ezért a kora kisgyermekkorai fejlesztés programjának bemutatásával be is fejezem az előadásomat. Ebben az esetben arról a felismerésről van szó, hogy minél korábban intézményesített nevelésben kell részesíteni azokat a fiatal gyermekeket, akik az otthonlét első három éve alatt komoly vagy halmozott szociális hátrányokat szenvedtek. Többek között ennek az érdekében fogadta el a Parlament a esélyegyenlőségről szóló törvényt és építette be az óvodáztatási támogatás szabályozásba. Erről talán Önök is hallottak, bár gondolom, ez nem része a munkájuknak. Az a célunk, hogy abban motiváljuk a szülőket, hogy lehetőleg már 5 éves kor előtt írassák be a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeket a magyar közoktatás óvodáiba, hogy minél előbb megkezdhessük a fejlesztő munkát. Ez nagyon fontos, mert ha a gyermek csak ötéves korában kerül be az óvodába napi 2-3 órára, akkor az általános iskolában már években mérhető a lemaradása, és alig lesz képes ledolgozni azt. Ennek elkerülésére sok szabályozási elem is bekerült a közoktatási törvénybe. Igyekszünk erősíteni ezt az integrációs folyamatot akár úgy is, hogy ha kell, hogy hatóságieszközöket alkalmazunk. A fejlesztéspolitikában pedig azokat a befogadó iskolamodelleket támogatjuk, amelyek megfelelő szakmai válaszokat igyekeznek adni ezekre a kihívásokra. A magyar közoktatásban a pedagógusnak nem az a dolga, hogy a hatókörét meghaladó eszközökkel szálljon szembe az őt körülvevő veszélyes társadalmi folyamatokkal – megkülönböztetés, szegregáció –, hanem a saját eszközeivel kell megteremtenie a beilleszkedéshez vezető utat a hátrányt szenvedett gyerekek számára. Ez az eszköz pedig nem más, mint a nevelés és az oktatás, ebben szeretnénk segíteni a magyar pedagógust.

Értékeléspolitiká

Végül nézzük meg, mi az értékeléspolitiká felerősödésének a célja. A TÁMOP 3.1.8-ban kompetenciamérés, az érettségirendszer fejlesztése található, és ezért lenn nagyon fontos, hogy a három szereplő mindenképpen kapjon visszajelzést a munka minőségéről. Legfőképp maga a pedagógus, aki a mérést és fejlesztést végzi. Nem azért, hogy őt ez alapján ítéljék meg, hanem azért, hogy korrigálhasson, ha szükséges. Rajta kívül az

intézményvezető, aki felelős iskolája pedagógiai teljesítményéért, és a fenntartó is, aki szintén felelős a hozzá tartozó intézményrendszer működtetéséért. De ideszámíthatjuk az ágazati irányításokat is, mivel időnként szintén korrigálniuk kell a folyamatokat, főleg a tartalom szabályozásával. Ezt célozza tehát a visszajelző rendszer kiépítése, az értékelési rendszer fejlesztése, azaz az értékeléspolitiká.

Fejlesztések

A felsoroltak mellett kiemelten fontosnak ítéljük – de nincs az a pénz, ami elég lenne rá – a 21. századi környezet és feltételrendszer megteremtését a magyar közoktatásban. Annyira jó lenne, ha funkcionálisan, jól kialakított, környezet- és gyerekbarát iskolákban, használható terek között, korszerű eszközökkel, és az iskolához, óvodához illő formavilágban és nem szürke, lepusztuló dobozokban élhetnének a gyerekek napi 8-10 órán keresztül! Nagyon szeretnék az oktatási kormányzat, hogy ehhez egy kicsit közelebb tudnánk jutni ezeknek a forrásoknak a felhasználásával. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy a regionális programokban minden forrást elő tudjunk teremteni, és úgy látom, hogy ugyanezt teszi a szaktárca a TISZK-ek eszközfejlesztéseivel is, valamint a megkezdett infrastrukturális fejlesztésekkel. A közoktatási intézményrendszernek meg kell felelnie a hatékony működés és az esélyteremtés követelményének egyaránt.

A tervezésről

Szeretnénk a regionális tervezést is erősíteni, és nemcsak a szakképzés tervezése során, hanem a közoktatás tervezésekor is. Szeretnénk, ha lenne regionális közoktatás-tervezés a régiókban, de legalább a megyék szintjén, hogy a fenntartók szembesüljenek azokkal a feladatokkal, melyeket el kell látniuk, hogy azokat értelmesen, hatékonyan oszthassák meg egymás között. Szeretnénk, ha a hiányterületeken is lennének megfelelő intézménytípusok. Kedves kollégák, elkeserítő a sajátos nevelésű gyerekek helyzete a magyar közoktatásban! A megyékben azt tapasztaljuk, hogy a gyerekek egész egyszerűen nem tudnak megfelelő iskolatípust találni, mert nincs terv arra, hogy az adott fogyatékos típusának megfelelően hol találja meg a legjobb fejlesztést az azt igénylő család. Nincs területi tervezés a közoktatásban. Pedig ezer dokumentum írja elő – akik az igazgatásban dolgoznak, azoknak igazán nem kell részleteznem –, hogy megyei fejlesztési tervet, kistérségi intézkedési tervet, fenntartói intézkedési tervet kell készíteni, amelyeknek egymásra kell(ene) épülniük. Ezeknek egy egységes hálót kellene alkotniuk, melyben mindenkinek el kellene látnia a maga feladatát és kötelezettségét, annak érdekében, hogy ne maradjanak „fehér foltok” a területi ellátásban. Egyelőre úgy tűnik, hogy még hosszú az út addig, amíg mindezt valamilyen formában el tudjuk érni. Amint említettem, a TÁMOP a tananyagfejlesztésben, a pedagóguspolitikában, a továbbképzésben, az esélyteremtésben, az értékeléspolitikában; a ROP és a TIOP az infrastruktúra-fejlesztésben biztosít eszközöket. A TÁMOP a jövőben komoly forrásokat juttat a rendszerbe az intézményi integráció fejlesztésére.

Köszönöm a figyelmüket!